

Wróbel, Piotr

">>Fremdvölkische<< im Dritten Reich. Ein Beitrag zur nationalsozialistischen Rechtssetzung und Rechtspraxis in Verwaltung und Justiz unter besonderer Berücksichtigung der eingegliederten Ostgebiete und des Generalgouvernements", Dimut Majer, Boppard am Rhein 1981 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 75/4, 836-837

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

jącej przed wojną ten kraj. Biman i Malif — potępiając koncepcje i działalność praktyczną skrajnej prawicy — uniknęli szczęśliwie niebezpieczeństw, które łatwo mogły stąd wynikać. Przede wszystkim więc okazali przekonywająco karierę Henleina, który z prowincjonalnego działacza organizacji gimnastyczno-turystycznych przerodził się w polityka, znanego w swoim czasie w całej Europie.

Bardzo cenne jest przedstawienie procesu kształtowania się koncepcji politycznych i światopoglądu Henleina. Dzięki temu ich teza, iż Henlein od początku swej działalności politycznej na jesieni 1933 r. przeciwstawiał się tradycjom demokratycznym oraz uznawał za najlepszy system władzę totalitarną zyskała gruntowne uzasadnienie. Wprawdzie nie jest to pogląd nowy, lecz w dotychczasowej literaturze czechosłowackiej na ogół ograniczano się do ogólnikowych stwierdzeń pozbawionych głębszej argumentacji. Toteż w literaturze zachodniej spotkać można opinię, iż Henlein początkowo był dość odległy od aprobaty totalitaryzmu i jego deklaracje na rzecz demokracji wynikały z autentycznego przekonania (np. Ronald M. Smelser). Nie przesądzając ostatecznie tej kwestii powiedzieć należy, iż autorzy recenzowanej książki podważyli wiarygodność sądów o ewolucji Henleina od demokracji ku dyktaturze.

Zadać wprawdzie wolno pytanie, czy w 1933 i 1934 r. rzeczywiście cała partia stworzona przez Henleina miała w pełni jednolite stanowisko w kwestii form ustrojowych państwa, czy demokratycznie brzmiące frazesy przywódcy nie zmyliły części jego adherentów, lecz to problem wykraczający poza właściwy temat książki.

Zarazem autorzy uzasadniają tezę, iż Henlein w początkach swej działalności nie utożsamiał się całkowicie z partią hitlerowską. Przedstawiają też liczne wewnętrzne konflikty rozbijające zwartość niemieckiego skrajnego nacjonalizmu w Czechosłowacji. Rozstrzygnięcie tych sporów leżało w rękach polityków berlińskich, a to pozwoliło na całkowite podporządkowanie im Henleina oraz jego partii.

Solidna biografia polityka może być pokazana jedynie w ścisłym związku z problematyką okresu, w którym działał. Autorzy rozumieją konieczność przedstawienia zarysu zagadnień politycznych i społecznych międzywojennej Czechosłowacji, przede wszystkim związanych z życiem mniejszości niemieckiej. Wiele miejsca poświęcają także problemom lat wojny i okupacji. M. in. na uwagę czytelnika zasługują fragmenty w których mowa o gleichschaltowaniu ziem włączonych do Rzeszy po Monachium oraz o rozczarowaniu tamtejszych Niemców życiem hitlerowskiego państwa. Dzięki temu biografia Henleina dostarczyć może każdemu czytelnikowi wielu interesujących wiadomości wykraczających znacznie poza formalny zakres tematyczny.

Ostatnie lata przyniosły w Czechosłowacji niezbyt wiele poważniejszych książek dotyczących dziejów najnowszych. Omawiana praca należy bez wątpienia do tej wartościowej mniejszości.

J. Tm.

Dimut Majer, „*Fremdvölkische*“ im Dritten Reich. Ein Beitrag zur nationalsozialistischen Rechtssetzung und Rechtspraxis in Verwaltung und Justiz unter besonderer Berücksichtigung der eingegliederten Ostgebiete und des Generalgouvernements, Harold Boldt Verlag, Boppard am Rhein 1981, s. 1034.

Przejsie od państwa praworządłego, jakim mimo wszystkich ograniczeń i wyłączeń była Republika Weimarska, do III Rzeszy pogorszyło najbardziej sytuację *Fremdvölkischen* — obcokrajowców. Zostali oni pozbawieni jakichkolwiek praw a później bezlitośnie wyniszczeni, szczególnie w Generalnej Guberni i częściach

Polski włączonych do Rzeszy. Właśnie na przykładzie tych terenów Diemut Majer bada prawne i społeczne aspekty wcielania w życie narodowosocjalistycznej teorii rasowej, przedstawia realizację jej wytycznych w polityce, zarządzaniu i wymiarze sprawiedliwości. Autorka analizuje metody i strukturę hitlerowskiego systemu bezprawia, który nie tylko wprowadzał nowe zakazy i rozporządzenia, ale dokonał gruntownego przeorientowania podstawowych norm, kierujących dotychczas europejskim prawodawstwem. Diemut Majer oparła swe rozległe badania o wiele niewykorzystanych dotąd źródeł. Korzystała z dokumentów przechowywanych w koblenckim Bundesarchiv, monachijskim Institut für Zeitgeschichte, bońskim archiwum ministerstwa sprawiedliwości, w Zentrale Stelle des Landesjustizverwaltung w Ludwigsburgu, a także w zbiorach Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, w zasobach jej oddziałów w Poznaniu i Krakowie, w Instytucie Zachodnim i Archiwum Wojewódzkim w Poznaniu.

Ogromna, niezwykle dokładna i szczegółowa książka została podzielona na dwie części i wprowadzenie, wyjaśniające napięcia i różnice między kierownictwem Rzeszy a jej administracją, między prawem a zarządzaniem, ich podstawowe zasady — wodzowską, przewodnictwa partii w państwie, nierówności między narodami i rasami. W pierwszej części Diemut Majer opisuje wcielanie w życie „prawa specjalnego” wymierzonego przeciwko obcokrajowcom w zarządzaniu i administracji terenów włączonych, G. G. i „starej” Rzeszy. Analizuje stosowanie zasady „nierówności rasowej” w życiu gospodarczym, kulturalnym, zawodowym, w prawie cywilnym, podatkowym i państwowym. W drugiej części książki autorka przedstawia działanie „prawa specjalnego” na gruncie wymiaru sprawiedliwości, także w G. G., na terenach wcielonych i w Rzeszy. Monumentalne dzieło Diemut Majer, prawnika i historyka, zamknięte ogromną bibliografią, szczegółowymi indeksami osobowym, rzeczowym i miejscowości, jest niewątpliwie fundamentalną pracą nie tylko dla historyków prawa lecz i dla badaczy najnowszych dziejów Niemiec i Polski. Stanowi jednocześnie wstrząsający dokument, ukazujący jak płynna i łatwa do przekroczenia jest granica między prawem i bezprawiem.

P. W.

Władysław Bartoszewski, *Das Warschauer Ghetto — wie es wirklich war. Zeugenbericht eines Christen*, mit einem Vorwort von Stanisław Lem, Fischer Verlag, Frankfurt am Main 1983, s. 124.

Nikommu, kto zajmuje się najnowszą historią Polski Władysława Bartoszewskiego przedstawiać nie trzeba. Jego kolejna książka, wydana przez wielkie i renomowane zachodnioniemieckie wydawnictwo skierowana jest głównie do niepolskiego odbiorcy. Tym należy tłumaczyć układ i zawartość tekstu, który swym tytułem i nazwiskiem autora może budzić zainteresowanie polskich badaczy i miłośników historii. Bartoszewski przedstawia krótko dzieje warszawskiego getta na tle ogólnych informacji o eksterminacji i zagładzie Żydów polskich. Zaczyna od udziału Żydów w obronie stolicy, pisze o ich nadziejach i początkowym niedostrzeganiu niebezpieczeństwa, o powstaniu getta, o nieludzkich warunkach życia jego mieszkańców, o kolejnych przedsięwzięciach okupanta bezlitośnie eksploatującego i świadomie wyniszczającego społeczność dzielnicy żydowskiej. Odpowiedzią na prześladowania był budzący się powoli, opisywany przez Bartoszewskiego, żydowski ruch oporu. Od początku współpracował on z podziemiem polskim. Autor przedstawia formy tej współpracy, a także pomoc, jaką Polacy nieśli ukrywającym się Żydom. Opisuje powstanie i działanie Rady Pomocy Żydom ale także wysiłek wie-